

Sivas İli Alibaba Mahallesi'ndeki Kadınların Sağlık Sorunlarında Başvurdukları Geleneksel Uygulamalar (*)

Semra KOCATAŞ*** GÜNGÖR GÜLER** NURAN GÜLER**

Özet

Giriş: Sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamayan, maddi imkansızlık ya da başka nedenlerle doktora gidemeyen ya da gitmek istemeyen kırsal alandaki toplum, özellikle de ailede bakım rolünü üstlenen kadınlar çareyi geleneksel uygulamalara başvurmakta bulmaktadırlar. **Amaç:** Sivas ili Alibaba Mahallesi'ndeki kadınların yaygın olarak görülen sağlık sorunlarında başvurdukları geleneksel uygulamaları belirlemektir. **Yöntem:** Tanımlayıcı tipte olan bu çalışmanın örneklemini Alibaba Mahallesi'nde oturan ve Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu dördüncü sınıf öğrencileri tarafından üç ay boyunca haftada bir kez ev ziyareti yapılan 18-65 yaşları arasında 405 kadın oluşturmaktadır. Veriler araştırmacılar tarafından oluşturulan soru formu aracılığı ile öğrenciler tarafından kadınların evlerinde yüz yüze görüşülerek toplanmıştır. **Bulgular:** Kadınların en fazla geleneksel uygulamaya başvurdukları sağlık sorunları düşük tansiyon, yüksek tansiyon, ishal, bayılma, burun kanaması, bulantı, karın ağrısı, mide ağrısı, kabızlık ve öksürüktür. Kadınlar burun kanamasında; saç çekme, başa ve enseye su dökme, parazite karşı; kabak çekirdeği yeme, yanıkta; elma püresi, patates, diş macunu, salça, yoğurt, çamur, zeytinyağı, süt kaymağı ve kavrulmuş arpa unu bastırma gibi uygulamalar yapmaktadırlar. **Sonuç:** Araştırmanın sonucunda, kadınların geleneksel uygulamalara başvurdukları ve bu uygulamaların bazılarının sağlığa etkisinin olmadığı, bazılarının yararlı olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte bazı geleneksel uygulamaların sağlığa zararlı olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel uygulamalar, sağlık sorunları, kültür, folk tıp

The Traditional Practices Women Use For Health Problems In Sivas Province's Alibaba Neighborhood(*)

Abstract

Background: Women provide care role in family who cannot enough benefit from health services because material impossible or other reasons, use for traditional practices. **Objectives:** To determine the commonly used traditional practices women use for health problems in Sivas Province's Alibaba Neighborhood. **Methods:** The research sample for this descriptive type of study was comprised of 405 women between 18-65 years old who lived in Alibaba Neighborhood and who were visited by Cumhuriyet University School of Nursing fourth year students in their homes once a week for three months. Data were collected by the students during face-to-face interviews with the women in their homes using a questionnaire. **Results:** The traditional practices the women used the most were for health problems of low blood pressure, high blood pressure, diarrhea, fainting, nose bleed, nausea, abdominal pain, stomach pain, constipation and coughing. The practices used by the women for nose bleed were pulling the hair, pouring water over the head and neck; for parasites eating squash seeds, for burn making a compress of applesause, potatoes, toothpaste, pepper salsa, yogurt, mud, olive oil, milk cream or cracked barley flour. **Conclusion:** At the conclusion of the research it was determined that a large percentage of the women used traditional practices and that some of these practices did not have an effect on their health, in fact, some of them were beneficial. However, it was found that some of the traditional practices are harmful to health.

Key Words: Traditional practices, health problems, culture, folk medicine

* 1. Ulusal Sağlık Geliştirme ve Sağlık Eğitimi Kongresi'nde (Uluslararası Katılımlı) sözel bildiri olarak sunulmuştur (Marmaris - Muğla, 9-12 Kasım 2006).

** Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu *** Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Sivas- 58140 Tel: 0 346 219 10 10 – 2511 Faks: 0 346 219 12 61 E-mail: skocatas@gmail.com ; skocatas@cumhuriyet.edu.tr

Geleneksel uygulamalar dünyanın hemen her yerinde sıklıkla başvurulan tedavi yaklaşımlarıdır ve bu uygulamaların büyük bir çoğunluğunu sağlığa zararlı olan ve erken tedaviyi geciktiren geleneksel uygulamalar oluşturmaktadır (Şenol, Ünalın, Çetinkaya ve Öztürk, 2004; Tortumluoğlu, Karahan, Bakır ve Türk, 2004). Örneğin yanık olduğunda ev ortamında yanığın üzerine sürülen un, yağ, diş macunu, pudra veya salça gibi maddeler yanık yerine yapışarak enfeksiyona ve yaraya yol açtığı için sağlığa zararlı olan bir uygulamadır. (Dramalı, Kaymakçı, Özbayır, Yavuz ve Demir, 2003; Süzen ve İnan, 2005). Bayılan bir kişiye tokat atılması ya da üzerine soğuk su dökülmesi de kesinlikle önerilmeyen ancak halk arasında sıklıkla başvurulan uygulamalar arasındadır (Süzen ve İnan, 2005). Sağlığa zararlı olan geleneksel uygulamalar olmakla birlikte bazı geleneksel sağlık uygulamaları çağdaş tıbbın tedavi yöntemleri ile paraleldir. Halk arasında barsak paraziti görülen durumlarda kullanılan kabak çekirdeğinin antihelmintik ilaçlarla aynı yapıda olması bu duruma bir örnektir (Güleç, 2000; Şenol ve ark., 2004; www.zevtasilac.com/herbals, 2007).

İnsanların sağlıkla ilgili inanç ve uygulamaları, içinde yaşadığı toplumun kültürünün bir parçasıdır (Elmacı, 2000; Narayanasamy, 2003; Yalçın, 2007). İnanç ve benimseme, çabuk ve kolay ulaşma, denenmişlik, sosyokültürel düzeyin düşük olması, ekonomik olma gibi etkenlerin rol

oynaması nedeniyle toplumlar ifade ettiklerinden daha sık geleneksel uygulamalara başvurmaktadır. Sağlık hizmetlerinden ve teknolojik yeniliklerden yeterince yararlanamayan, maddi imkansızlık ya da başka nedenlerle doktora gidemeyen ya da gitmek istemeyen kırsal alandaki toplum, özellikle de ailede bakım rolünü üstlenen kadınlar çareyi geleneksel uygulamalara başvurmakta bulmuştur (Buchwald, Panwala ve Hooton, 1992; Santur, 2001; Sarışen ve Çalışkan, 2005; www.kultur.gov.tr, 2005). Özellikle geleneksel toplumlarda, kadının her koşulda sağlık hizmeti almasına engel olarak gösterilen dini inançlar ve toplumun kültürel yapısı kadınları daha çok geleneksel uygulamalara yönlendirmektedir. Bu durum yapılan çalışmalarla da ortaya konmuştur (Öztürk ve ark., 2005; Tanrıverdi, Bedir ve Seviğ, 2007). Kanada'daki güney Asya kadınlarının geleneksel sağlık uygulamaları ile ilgili yapılan çalışmada da kadınların çeşitli geleneksel sağlık uygulamalarına başvurdukları belirtilmektedir (Hilton, Bottorff, Johnson, Venables, Bilkhu, Grewal, Popatia, Clarke ve Sumel, 2001). Bir primer bakım kliniğinde Güneydođu Asya mültecileri tarafından geleneksel sağlık uygulamalarının kullanımı ile ilgili yapılan bir çalışmada kadınların (%69) erkeklerden (%39) daha fazla geleneksel uygulamaları kullandıkları belirlenmiştir (Buchwald, Panwala ve Hooton, 1992).

Toplumun doğru sağlık uygulamalarını geliştirebilmek için sağlık personellerinin bu tür geleneksel uygulamaların arkasında hangi kültürel etmenlerin yer aldığını bilmesi, en azından anlamaya çalışması gerekmektedir (Dinç, 2005; Tortumluoğlu ve ark., 2004; Yalçın, 2007). Sağlık hizmetleri sunulurken bireylerin, kültürlerine de uygun olarak sunulması gerekir. Kültürel özellikleri dışlayan sağlık hizmet modeli toplum tarafından benimsenemez. Hemşireler özellikle bireylerin kültürel inanç ve uygulamalarının sağlığa yansımaları boyutunda dikkatli olmalıdır. Bu yaklaşım; yararlı uygulamaları destekleyerek bireyleri bakımlarına katmak ve zararlı uygulamaların sağlık üzerindeki olumsuz etkilerini engellemek açısından da önemlidir (Eğri ve Gölbaşı, 2007). Hemşirelik bakımında kültürel yaklaşımın gerekliliğinin anlaşılmasıyla, hemşirelik kuramcılarında Leininger tarafından ileri sürülen transkültürel hemşirelik hizmetinin önemi ortaya konulmuştur (Tortumluoğlu, 2004).

Toplumun sağlık ve hastalık durumunda başvurduğu geleneksel uygulamaların belirlenmesi sağlık hizmetlerini planlarken yol gösterici olabilir. Toplumla birebir iletişim içerisinde olan hemşireler, topluma yönelik bakım hizmetlerini planlamadan önce kadınların bu tür uygulamalarını belirleyerek eğitimler yapabilirler. Bu eğitimlerle kadınlara kazandırılacak olan doğru sağlık uygulamaları toplumun sağlığını geliştirmeye katkı verebilir. Bu çalışma ile, yaygın olarak görülen sağlık sorunlarında kadınların başvurdukları

geleneksel uygulamaları belirleyerek, sağlık çalışanlarının özellikle de hemşirelerin bu konuya dikkatlerini çekmek ve sağlık hizmeti sunarken bu durumu göz önünde bulundurmalarını sağlamak hedeflenmiştir.

Bu çalışmanın amacı Sivas ili Alibaba Mahallesi'ndeki kadınların yaygın olarak görülen sağlık sorunlarında başvurdukları geleneksel uygulamaları belirlemektir.

Yöntem

Araştırmanın Türü

Tanımlayıcı tiptedir.

Araştırmanın Evreni/ Örnekleme ve Seçme Yöntemi

Bu araştırmanın evrenini Mart-Haziran 2006 tarihleri arasında Sivas ili Alibaba Sağlık Ocağı bölgesine bağlı Alibaba Mahallesi oluşturmuştur. Alibaba Mahallesi'nde oturan ve Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu dördüncü sınıf öğrencileri tarafından üç ay boyunca haftada bir kez ev ziyareti yapılan, 18-65 yaşları arasında 405 kadın örnekleme oluşturmuştur. Araştırmada sadece öğrencilerin ev ziyaretinde buldukları kadınlar örnekleme alınmış, herhangi bir örnekleme yöntemine gidilmemiştir.

Araştırmanın bağımlı değişkenlerini kadınların yaygın sağlık sorunlarına yönelik yaptıkları geleneksel uygulamalar, bağımsız değişkenlerini ise kadınların sosyo-demografik özellikleri oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Veriler, araştırmacıların literatür bilgileri ışığında oluşturdukları soru formu

aracılığı ile öğrenciler tarafından kadınların evlerinde yüz yüze görüşülerek toplanmıştır (Savran, 1998; Tortumluoğlu ve ark., 2004; www.discoverturkey.com, 2005). Bu form; kadınların sosyo-demografik özelliklerini tanımlamaya yönelik 7 kapalı uçlu ve yaygın olarak görülen sağlık sorunlarında başvurdukları geleneksel uygulamaları tanımlamaya yönelik 21 açık uçlu sorudan oluşmuştur. Geleneksel uygulamaları tanımlamaya yönelik olan sorular, ülkemiz genelinde uygulanan geleneksel uygulamalar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Soru formu, ev ziyareti sırasında öğrenciler tarafından kadınlara yüz yüze görüşme tekniği ile uygulanmış ve her görüşme yaklaşık 15-20 dakika sürmüştür. Açık uçlu soruların yanıtları, kadınlara yaygın olarak görülen her bir sağlık sorununa (örneğin ishal durumu) yönelik olarak ilaç dışında tedavi amaçlı evde ne gibi uygulamalarda buldukları sorularak elde edilmiştir. Açık uçlu sorulara kadınların verdikleri yanıtlar ortak başlıklar altında toplanarak bir sınıflandırma yapılmıştır.

Veri toplamada standardizasyonu sağlamak için veri toplayan öğrenciler; araştırmanın amacı, yararı ve formların uygulanışı gibi

konularda araştırmacılar tarafından 4 saat süreyle eğitilmiştir. Öğrenciler tarafından kadınlara araştırmanın amacı ve yararı açıklanarak sözel olarak izinleri alınmış, gönüllü katılımları sağlanmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul etmeyen kadın olmamıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Veriler SPSS 11.0 paket programında değerlendirilmiştir.

Standardizasyon ve Sınırlılıklar

Araştırmacılar tarafından ev ziyareti yaparak veri toplayacak olan öğrencilere; araştırmanın amacı, veri toplama formu ve verilerin nasıl ve ne kadar süreyle toplanacağına ilişkin olarak görüşmeciler eğitimi yapılmıştır. Araştırma kapsamına sadece öğrenciler tarafından ev ziyareti yapılan ailelerin alınması, araştırmanın sınırlılığı olarak kabul edilebilir.

Bulgular

Araştırma kapsamındaki kadınların %29'unun 31-40 yaş grubunda, %48'inin ilkokul mezunu, %98'inin ev hanımı olduğu, %80'inin çekirdek tipi ailede yaşadığı ve %91'inin sosyal güvenceye sahip olduğu belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Sivas İli Alibaba Mahallesinde Oturan Kadınların Sosyodemografik Özelliklerine Göre Dağılımı (N = 405)

Özellikler	Sayı	%
Yaş Grupları		
20 yaş ve altı	7	2.0
21-30	109	27.0
31-40	116	29.0
41-50	81	20.0
51-60	39	9.0
61 yaş ve üzeri	53	13.0
Eğitim Düzeyi		
Okur-yazar değil	121	30.0
Okur-yazar	34	9.0
İlkokul mezunu	196	48.0
Ortaokul mezunu	22	5.0
Lise mezunu	32	8.0
Mesleği		
Ev hanımı	396	98.0
İşçi	2	0.7
Memur	1	0.3
Diğer (emekli, serbest meslek)	6	1.0
Aile Tipi		
Çekirdek		
Geniş	325	80.0
Parçalanmış	70	17.0
Diğer (ayrı yaşayan)	3	1.0
Sağlık Güvencesi		
Var	7	2.0
Yok	367	91.0
	38	9.0

Kadınların en fazla geleneksel uygulama yaptığı alanlar sırasıyla, düşük kan basıncı (%91), yüksek kan basıncı (%80), ishal (%75) ,

bayılma (%67), burun kanaması (%60) ve bulantı (%60) olarak bulunmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Kadınların Yaygın Sağlık Problemlerinde Geleneksel Uygulama Yapma Durumları (N=405)*

Sağlık Problemi (N= 405) *	Geleneksel Uygulama			
	Yapan		Yapmayan	
	Sayı	%	Sayı	%
Düşük kan basıncı	369	91.0	36	9.0
Yüksek kan basıncı	324	80.0	81	20.0
İshal	302	75.0	103	25.0
Bayılma	271	67.0	134	33.0
Burun kanaması	245	60.0	160	40.0
Mide bulantısı	242	60.0	163	40.0
Karın ağrısı	230	57.0	175	43.0
Mide ağrısı	211	52.0	194	48.0
Kabızlık	206	51.0	199	49.0
Öksürük	197	49.0	208	51.0
Diş ağrısı	169	42.0	236	58.0
Felç	159	39.0	246	61.0
Çıban	143	35.0	262	65.0
Yanık	118	29.0	287	71.0
Kırık-çıkık	110	27.0	295	73.0
Bel ağrısı	99	24.0	306	76.0
Baş ağrısı	72	18.0	333	82.0
Kanama	58	14.0	347	86.0
Yüksek ateş	39	10.0	366	90.0
Şişlik	34	8.0	371	92.0
Parazit	23	6.0	382	94.0

* Yüzdeler N üzerinden alınmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, kadınların ağrı durumlarında en çok başvurdukları geleneksel uygulamaların, baş ağrısında başı sıkıca bağlama (%57); mide ağrısında sıcak içecekler alma, nane-limon kaynatma, maden suyu içme (%93); karın ağrısı olduğunda yastıkla karına bastırma, karına sıcak uygulama, ayaklara sıcak uygulama, sıcak kiremite oturma, koyun pisliğini ısıtıp üzerine

oturma (%60); bel ağrısı durumunda beli kuşakla sarma, korse takma, sıcak havlu sarma, kara sakızı ezip-ısıtıp bele sarma, şalgam sarma, ip bağlama (%47) ve diş ağrısı olduğunda diş üzerine tuz, zeytin, sarımsak, kahve, ekmek, pişmiş yumurta, kolonyalı pamuk, aspirin, karanfil, sigara tütünü, karbonat koyma (%98) olduğu belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Kadınların Ağrı Durumlarında Yaptıkları Geleneksel Uygulamalar

Ağrının Türü	Sayı	%
Baş ağrısı (N=72)*		
Başı sıkıca bağlama	41	57.0
Başa patates-soğan-üzüm yaprağı sarma	27	37.0
Limonlu su içme, sarımsak yeme	2	3.0
Muska yazdırma, dua okuma	2	3.0
Mide ağrısı (N=211)*		
Sıcak içecekler alma, nane-limon kaynatma, maden suyu içme		
Elma-yoğurt-ekmek-bal-pekmez yeme	197	93.0
Karın ağrısı (N=230)*	14	7.0
Yastıkla karna bastırma, karna-ayaklara sıcak uygulama, sıcak kiremite oturma, koyun pisliğini ısıtıp üzerine koyma		
Kedihindi bitkisi yeme, patates-kuru kahve yeme, sıcak içecekler alma	139	60.0
Yakı vurma	90	39.0
Bel ağrısı (N=99)*	1	1.0
Beli kuşakla sarma, korse takma, sıcak havlu sarma, kara sakızı ezip-ısıtıp bele sarma, bele ip bağlama, şalgam sarma		
Şişe çekme, yakı-bardak vurma, beli ovalatma, bisiklet çevirme, beli çiğnetme	47	47.0
Sınıkçıya gitme, beli çektirme	42	42.0
Diş ağrısı (N=169)*	10	11.0
Diş üzerine tuz-zeytin-sarımsak-kahve-ekmek-pişmiş yumurta-aspirin-karanfil-karbonat-sigara tütünü-kolonyalı pamuk koyma		
Sigara içme		
Sıcak içecekler içme	165	98.0
	2	1.0
	2	1.0

* Yüzdeler N üzerinden alınmıştır.

Düşük kan basıncı durumunda tuzlu yeme, tuzlu ayran içme, limonata, kahve içme (%100);yüksek kan basıncı durumunda limon suyu, sarımsak, yoğurt, limonlu çay, ayran, maydanoz suyu içme, tuzsuz yeme (%98); yüksek ateş durumunda kolonya, sirkeli su sürme (%97); felç durumunda soğuk suya tutma (%97); yanıkta elma püresi, patates, diş macunu, salça, yoğurt, çamur, zeytinyağı, süt

kaymağı, yumurta sarısının yağı, kavrulmuş arpa unu bastırma (%96); kırık-çıkık olduğunda sınıkçı-çıkıkçıya gitme (%93) ve bayılma olduğunda kolonya, soğan koklatma (%87) gibi geleneksel uygulamalar da kadınların sıklıkla başvurdukları uygulamalar arasındadır (Tablo 4).

Tablo 4. Kadınların Diğer Sağlık Sorunlarında Başvurdukları Geleneksel Uygulamalar

Geleneksel Uygulamalar	Sayı	%
Parazit (N=23)*		
Kabak çekirdeği yeme	14	61.0
Devetabanı-soğan-kara lahana-böğürtlen-yer elması yeme	5	22.0
Ayva yaprağını kaynatıp içme, tuzlu su içme, ıhlamur içme, çam sakızı ile süti kaynatıp içme	4	17.0
Ödem (N=34)*		
Şiş olan bölgeye tereyağı-bal-çiğ et koyma, ekme çigneyip koyma, zeytini dövüp koyma, hamur koyma, patates koyma	28	82.0
Sirkeyle-sabunla ovma, şekerli su-tuzlu su ile ovma	4	12.0
Bardak çektirme, kuma gömme, güneşte tutma	2	6.0
Yüksek ateş (N=39)*		
Kolonya sürme, sirkeli su sürme	38	97.0
Başta yoğurtlu tülbent-patates bağlama	1	3.0
Öksürük (N=197)*		
ıhlamur-pekmez-ballı süt-maydanoz suyu-zeytinyağı-ısırgan otu-sıcak limonlu çay içme	149	76.0
Sırtı aspirin ve kolonya ile ovma, sırta sıcak havlu koyma, sırta ispirotolu ya da sade gazete kağıdı koyma	44	22.0
Kendini sıcak tutup terleme	4	2.0
Bayılma (N=271)*		
Kolonya-soğan koklatma	235	87.0
Soğuk su dökme	26	10.0
Tokat atma, başını yükseltme	10	3.0
Felç (N=159)*		
Soğuk suya tutma	154	97.0
Dua etme, suyu iyi olduğu düşünülen yerlerde yıkama	4	2.0
Ağzı açılarak dilinin çekilmesi	1	1.0
Yüksek kan basıncı (N=324)*		
Limon suyu-sarımsak-yoğurt-limonlu çay-ayran-maydanoz suyu içme, tuzsuz yeme	316	98.0
Soğuk su ile yüzü-başı yıkama	8	2.0
Düşük kan basıncı (N=369)*		
Tuzlu yeme, tuzlu ayran-limonata-kahve içme	369	100.0
Yanık (N=118)*		
Yanıklı bölgeye elma püresi-patates-diş macunu-salça-yoğurt-çamur-zeytinyağı-süt kaymağı-yumurta sarısının yağı-kavrulmuş arpa unu bastırma		
Sabun-sirkeli su sürme		
Demir para koyma	113	96.0
Kırık-çıkık (N=110)*		
Sınıkcı-çıkıkcıya gitme	3	3.0
Üzüm-ekmek-et-yumurta-karasakız-yumurta yakısı sarma	2	1.0
Sabunlu suyla ovma	102	93.0
Paça yeme	5	4.0
Çıban (N=143)*		
Közlenmiş soğan-lokum-bağ yaprağı-kuyruk yağı-hamur-sabun-karasakız-kara merhem sürme, bal ile unu yoğurup sarma, üzerine sarıçiçek sarma, papatyayı kaynatıp suyunu süzme, çay pansumanı yapma	1	1.0
Olgunlaşınca sıkma-patlatma		
Kurban gözü-fındıkla çıban olan yeri yakma		
Okutma-hocaya gitme	102	71.0
Köpeğe ekme verme	26	18.0
Mide bulantısı (N=242)*		
Nane-limon kaynatıp içme, limonata-tuzlu ayran-aspirin-soda-gazoz-sıcak çay içme	6	4.0
Ekme-katı yiyecekler-tuzlu-ekşi yeme, sarımsak yeme, soğuk şeyler yeme	6	4.0
	3	3.0
	126	52.0
	116	48.0

* Yüzdeler N üzerinden alınmıştır.

Tartışma

Araştırma kapsamına alınan kadınlar, baş ağrısına karşı, başı sıkıca bağlama, başa patates-soğan-üzüm yaprağı sarma, muska yazdırma, dua okuma, limonlu su içme ve sarımsak yeme gibi geleneksel uygulamalar yapmaktadırlar (Tablo 3). Bu bulgular Khorshid (1996), Tortumluoğlu ve arkadaşlarının (2004) çalışma sonuçları ile benzerdir. Ayrıca bu konuda bütün bir patatesin halka dilimler halinde kesilip üzerine kahve serpilerek altına bağlanması, limonun halka dilimler halinde kesilerek altına bağlanması ve başa ıslak bez konulması, ([www. discoverturkey. com](http://www.discoverturkey.com), 2005; [www.kultur.gov.tr.](http://www.kultur.gov.tr), 2005), tuz ve yarpuzun havanda dövülüp alının jilette çizilmesi ve bu karışımın altına sürülerek başın mavi bir çaputla bağlanması, başı 10 gün rakı ile yıkama gibi farklı olan uygulamalar da yer almaktadır (Savran, 1998). Özellikle başı sıkıca bağlama, vazokonstriksiyon etkisi oluşturarak ağrının azalmasını sağladığı için yararlı bir geleneksel uygulama olarak değerlendirilmektedir (www.atuder.org.tr, 2007). Araştırma grubunda muska yazdırma, dua okuma gibi ne yararı ne de zararı olan uygulamalar da göze çarpmaktadır.

Mide ağrısı durumunda kadınların %93'ü sıcak içecekler alma gibi uygulamalarda bulduklarını ifade ederken (Tablo 3), Tortumluoğlu ve arkadaşları (2004) yaşlılar arasında yaptıkları araştırmada, mide problemlerinde yaşlıların daha çok soğuk

içecekler aldıklarını saptamışlardır. Khorshid (1996) çalışmasında, yaşlıların mide ağrısında karbonat içme, nane ve limon kabuğunu kaynatıp içme, süt içme, limon suyu içme, tarçın içme, alkollü içecek içme gibi geleneksel uygulamalarda bulunduğunu belirlemiştir. Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda balla sütü karıştırıp içme, andız kökünü kaynatarak suyunu çay gibi içme, aç karına tahin helvası yeme, siğil yaprağını çiğneyip yutma (www.discoverturkey.com, 2005), şerbet içme, nane-limon kaynatıp içme, kazan isini kaynatıp içme, andız kökü kaynatılarak suyunu çay gibi içme, siğil yaprağını çiğneyip yutma gibi geleneksel uygulamalar da yer almaktadır (www.kultur.gov.tr, 2005). Çalışma grubunda; mide ağrısında çoğunluğun ifade ettiği gibi sıcak içecekler almanın mideye herhangi zararlı bir etkisinin olmadığı, aksine bireyi rahatlatılabileceği düşünülebilir.

Parazit durumunda kadınların %61'i çiğ kabak çekirdeği yediklerini belirtmişlerdir (Tablo 4). İçindeki sukurbitinin özellikle tenyaları felç edici etkiye sahip olması nedeniyle antihelmintik ilaçlarla aynı yapıda olan kabak çekirdeğinin yenmesi yararlı bir geleneksel uygulama olarak kabul edilmektedir (www.zeytasilac.com/herbals, 2007).

Kadınların çok yaygın bir sorun olan yüksek ateş durumunda en fazla başvurdukları geleneksel uygulama kolonya ve sirkeli su sürmedir (Tablo 4). Benzer çalışmalardaki vücuda ispirto sürme, limonlu su verme, vücuda sirkeli su ve aspirin sürme gibi uygulamalar araştırma bulgularımızı

desteklemektedir (Biltekin ve ark., 2004; www.kultur.gov.tr, 2005). Tortumluoğlu ve arkadaşları (2004) bu uygulamalardan farklı olarak yüksek ateşte soğuk uygulama, limonlu çay, terleme, sırta bardak uygulama, yoğurt sürme gibi geleneksel uygulamalara başvurulduğunu saptamışlardır. Bilindiği gibi, yüksek ateş durumunda soğuk uygulama yapılması, vücuda sirke, kolonya gibi alkol ve asit içeren maddeler sürülmesi vücut sıcaklığının düşürülmesine yardım eden yararlı uygulamalardır.

Öksürüğe karşı kadınlar, ıhlamur, pekmez, bal, süt, maydanoz suyu, ballı süt, zeytinyağı, ısırgan otu, sıcak limonlu çay içme gibi sağlığa herhangi bir olumsuz etkisi olmayan geleneksel uygulamalar yapmaktadırlar (Tablo 4). Bu bulgular Tortumluoğlu ve arkadaşlarının (2004) bulguları ile paralellik göstermektedir. Ayrıca, konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalarda öksürüğü olanların sırtına ispirto ve gazyağı sürme, boynuna anahtar asma, hocaya muska yazdırma gibi bireye herhangi bir yararı olmayan uygulamalar da yer almaktadır (Biltekin ve ark., 2004; www.discoverturkey.com,2005; www.kultur.gov.tr, 2005).

Araştırma kapsamına alınan kadınların çoğunluğu (%87), bayılma durumunda bayılan kişiye kolonya ve soğan koklatma gibi herhangi bir yararı olmayan uygulamalarda bulduklarını belirtmişlerdir (Tablo 4). İlgili yayınlarda, bayılma durumunda çaput yakıp koklatma gibi uygulamalar da yer almaktadır

(www.discoverturkey.com, 2005). Felç durumunda kadınların en fazla kullandıkları geleneksel uygulamanın soğuk suya tutma olduğu ortaya çıkmıştır (Tablo 4). Benzer çalışmalarda, soğuk su altına tutma yaygın olarak yer alırken, türbe ve yatırları ziyaret etme gibi sağlığa herhangi bir etkisinin olmadığı düşünülen uygulamalar olduğu da belirtilmektedir (Santur, 2001; www.discoverturkey.com, 2005). Özellikle bayılma ve buna benzer sağlık sorunlarında türbelere ve yatırlara giderek dua etme, Türk kültüründe çok sık karşılaşılan bir uygulamadır.

Kadınların sık karşılaştıkları bir sağlık sorunu olan yüksek kan basıncı durumunda en çok limon suyu, sarımsak, yoğurt, limonlu çay, ayran, maydanoz suyu içme, tuzsuz yeme gibi geleneksel uygulamalarda buldukları belirlenmiştir (Tablo 4). İlgili çalışmalarda da benzer uygulamalar saptanmış olup, ayrıca yüksek kan basıncını düzenlemede alıç, kadın tuzluğu, hünnap ve gilebor gibi bitkilerin kullanıldığı da belirtilmektedir (www.zevtasilac.com/herbals, 2007). Düşük kan basıncı durumunda ise kadınların tamamı tuzlu yeme, tuzlu ayran içme, limonata, kahve içme şeklinde geleneksel uygulamalar yaptıklarını ifade etmişlerdir (Tablo 4). Kan basıncının düşmesi durumunda, özellikle tuzlu şeyler yemenin, vücutta suyun tutulmasını sağlayarak kan basıncını artırması nedeniyle yararlı bir uygulama olduğu belirtilmektedir (www.bitkilerindili.blogspot.com, 2005).

Araştırmadaki kadınların %96'sının yanık durumunda, yanıklı bölgeye elma püresi,

patates, diş macunu, salça, yoğurt, çamur, zeytinyağı, süt kaymağı, yumurta sarısının yağı, kavrulmuş arpa unu bastırma gibi geleneksel uygulamalarda buldukları belirlenmiştir (Tablo 4). Bu bulgular, Tortumluoğlu ve arkadaşlarının (2004) çalışma bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Savran (1998) çalışmasında, saçın kesilip zeytinyağına batırılarak yumurta kabuğuyla beraber ateşte yağı çıkıncaya kadar pişirilmesi ve çıkan bu yağın iyileşinceye kadar yanık bölgesine sürülmesi gibi bir uygulama da ortaya koymuştur. Bilindiği gibi yanıklı bölgeye salça, yoğurt ve diş macunu gibi maddelerin sürülmesi enfeksiyon riskini artıran ve iyileşmeyi geciktiren zararlı uygulamalardır.

Araştırma kapsamına alınan kadınların kırık-çıkık olduğunda özellikle çıkık durumunda %93'ünün doktora gitmek yerine sınıkçı-çıkıkçıya gittikleri saptanmıştır (Tablo 4). Oysa bu durum, kemiklerin yanlış kaynamasına ve hatta sakatlıklara kadar varan sorunlara yol açarak insan sağlığını tehdit edebilmektedir. Elmacı'nın (2000) çalışmasında belirlediği sınıkçıya götürme, karasakız sarma, üzüm-bal karışımı sarma, yumurta akını sabunla karıştırıp sürme, sabunlu su ile masaj yapma, çiğ et sarma gibi geleneksel uygulamalar araştırmamızın bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Çıban sorununa karşı kadınların %71'inin közlenmiş soğan, lokum, bağ yaprağı, kuyruk yağı, hamur, sabun, karasakız, kara merhem sürme, balla unu katıp yoğurarak sarma, sarı çiçeği üzerine sarma, papatyayı

kaynatıp suyunu dökme, çay pansumanı yapma gibi işlemler yaptıkları, %4'ünün çıbanı okuttukları ve hocaya gittikleri, %3'ünün ise köpeğe ekmek vererek çıbanın geçmesini bekledikleri belirlenmiştir (Tablo 4). Benzer çalışmalarda; yara ve çıbanların üzerine sinir otunun bağlanması, soğanın içine sabun, bir parça da nişadır konulup pişirilmesi ve normal sıcaklıkta yara ya da çıbanın üzerine bağlanması, yaranın üzerinde ekmek çevrilip sabah ezanından önce mezarlığa gidip atılması ve arkaya bakmadan eve dönülmesi ya da yaranın üzerinde ekmek ya da şeker çevrilip sabah ezanından önce bir köpeğe atılması şeklinde ilginç uygulamalar da yer almaktadır (Savran,1998;www.discoverturkey.com,2005; www.kultur.gov.tr,2005;www.turkforum.net/showthread.php, 2005). Çıbanı okutma ve köpeğe ekmek verme sağlığa herhangi bir etkisi olmayan uygulamalardır.

Geleneksel uygulamalar bireylerin kültürleri, sosyo ekonomik durumları, sağlık konusundaki bilgi, tutum ve inançları ile yakından ilişkilidir. Bu araştırmada kadınların eğitim düzeyinin düşük olmasının ve araştırmanın yapıldığı yerin kırsal bölge olmasının kadınları geleneksel uygulama yapmaya yönlendirmiş olabileceği düşünülmektedir.

Sonuçların Uygulamada Kullanımı

Araştırmada, kadınların yarından fazlasının düşük kan basıncı, yüksek kan basıncı, ishal, bayılma, burun kanaması, bulantı, karın ağrısı, mide ağrısı, kabızlık ve öksürük durumunda geleneksel uygulama

yaptıkları belirlenmiştir. Bu uygulamaların bazılarının sağlığa etkisinin olmadığı, bazılarının ise yararlı olduğu sonucuna varılmıştır. Bunun yanında bayılana tokat atma, kabızlığa karşı sigara içme, yanık durumunda bölgeye çamur, diş macunu vb. maddeler sürerek enfeksiyon riskini artırma gibi sağlığa zararlı geleneksel uygulamalar da ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda; birçok sağlık sorununda geleneksel uygulamalarda bulduklarını bildiğimiz kadınların halen bu uygulamaları sürdürdükleri, başvurdukları bazı geleneksel uygulamaların ise sağlığa zarar verici olduğu belirlenmiştir. Sağlık ocağında görevli ebe ve hemşireler tarafından, özellikle sosyo ekonomik düzeyi düşük olan kadınların ev ziyaretleri sırasında bu uygulamaların sağlığa olumsuz etkileri konusunda bilgilendirilmesi, sağlığa zarar verici nitelikte olan geleneksel uygulamaların terk edilmesi yönünde girişimlerde bulunulması gibi önerilerde bulunulmuştur. Araştırma sonuçları benzer araştırmalarda kaynak olarak kullanılabileceği gibi konuyla ilgili olarak yapılacak uygulamalı araştırmalar için de veri tabanı olarak kullanılabilir.

Kaynaklar

- .....(2005). Batıl inanışlar. <http://www.turkforum.net/showthread.php>. Erişim: 20.06.2007.
- .....(2005). Halk hekimliği. <http://www.kultur.gov.tr>. Erişim: 20.06.2007.
- .....(2005). Türkiye, şifalı meyve cenneti! <http://www.bitkilerindili.blogspot.com>. Erişim: 15.07.2006.

- .....(2005). Halk kültürleri. www.discoverturkey.com/kultursanat/halkkultur.html Erişim: 10.07.2006.
- .....(2007). www.zeytasilac.com/herbals.pdf Erişim: 10.02.2008.
- .....(2007). Kafa travmasında acil yaklaşım www.atuder.org.tr Erişim: 10.02.2008.
- Biltekin, Ö., Boran, Ö. D., Denkli, M. D., & Yalçınkaya, S. (2004). Naldöken sağlık ocağı bölgesinde 0-11 aylık bebeği olan annelerin doğum öncesi dönem ve bebek bakımında geleneksel uygulamalar. *STED*, 13 (5), 166-168.
- Buchwald, D., Panwala, S. & Hooton, T. M. (1992). Use of traditional health practices by Southeast Asian Refugees in a primary care clinic. *The Western Journal of Medicine*, 156 (5), 507-511.
- Dinç, S. (2005). Şanlıurfa merkezde bulunan 4 numaralı sağlık ocağına kayıtlı 0-1 yaşında çocuğa sahip olan annelerin çocuklarının bakımında uyguladıkları geleneksel uygulamalar. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 1 (2), 53-63.
- Dramalı, A., Kaymakçı, Ş., Özbayır, T., Yavuz, M. & Demir, F. (2003). Temel İlk Yardım Uygulamaları. (s. 287-329). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Eğri, G. & Gölbaşı, Z. (2007). 15-49 yaş grubu evli kadınların doğum sonu dönemde bebek bakımına yönelik geleneksel uygulamaları. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6 (5), 313-320.
- Elmacı, N. & Özelçi, P. (2000). Tıbbi antropolojinin araştırma alanları ve toplum sağlığına katkıları. *Folklor/ Edebiyat Dergisi*, 3, 22-28.
- Güleç, C. (2000). Anadolu kültüründe hastalık sağlık kavramlarına transkültürel bakış. *Klinik Psikiyatri*, 3(1), 34-39.

- Hilton, B. A., Bottorff, J. L., Johnson, J. L., Venables, L. J., Bilkhu, S., Grewal, S., et al. (2001). The desi ways: Traditional health practices of South Asian women in Canada. *Health Care For Women International*, 22 (6), 553-567.
- Khorshid, L. (1996). Evde yaşayan yaşlıların ağrılarını gidermek için kullandıkları geleneksel uygulamaların incelenmesi. *Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı Dergisi*, 6 (4), 28-32.
- Narayanasamy, A. (2003). Transcultural nursing: how do nurses respond to cultural needs? *British Journal of Nursing*, 12 (3), 185-194.
- Öztürk, M., Uskun, E., Özdemir, R., Çınar, M., Alptekin, F. & Doğan, M. (2005). Isparta ilinde halkın geleneksel tedavi tercihi. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics*, 13 (3), 179-186.
- Santur, A. (2001). Türbe ve yatırlar etrafındaki inanışların Atatürk devrimleri ve halk hekimliği çerçevesinde değerlendirilmesi. 1. Uluslararası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri (Sempozyum Kitabı). Ankara. 6-7 Ekim 2000, Bildiri No:23.
- Sarışen, Ö & Çalışkan, D. (2005). Fitoterapi: Bitkilerle tedaviye dikkat (!). *STED*, 14 (8), 182-187.
- Savran, G. (1998). Adana bölgesinden derlenen bazı halk tıbbi uygulamalarının tıbbi antropoloji açısından değerlendirilmesi. III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni. Adana. 30 Kasım -2 Aralık 1998, Bildiri No:39.
- Süzen, B. & İnan, H. (2005). İlk Yardım. (Geliştirilmiş Yeni Baskı, s. 71-81). İstanbul: Birol Basın Yayın.
- Şenol, V., Ünalın, D., Çetinkaya, F. & Öztürk, Y. (2004). Kayseri ilinde halk ebeliği ile ilgili geleneksel uygulamalar. *Klinik Gelişim*, 17 (3/4), 47-55.
- Tanrıverdi, G., Bedir, E. & Seviğ, Ü. (2007). Cinsiyetin sağlıkla ilgili bazı davranış ve görüşler üzerindeki etkisi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6 (6), 435-440.
- Tortumluoğlu, G. (2004). Transkültürel hemşirelik ve kültürel bakım modeli örnekleri. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 8 (2), 47-57.
- Tortumluoğlu, G., Karahan, E., Bakır, B. & Türk, R. (2004). Kırsal alandaki yaşlıların yaygın sağlık problemlerinde başvurdukları geleneksel uygulamalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 1-16.
- Yalçın, H. (2007). Çocuk sağlığı ve bakımıyla ilgili geleneksel uygulamalar. 3. Uludağ Pediatri Kış Kongresi Poster Özetleri (Kongre Kitabı), Bursa. 18-21 Şubat, Poster No:51, s.198.